

Kurzemes piekraste – Burinieku meži

Meži ap **Engures ezeru** saauga pēc tam, kad 1842. gadā tika izrakts kanāls, kas savieno ezeru ar jūru. Ezera līmenis pazeminājās par diviem metriem, sausākās piekrastes zemes tika izmantotas lauksaimniecībai, bet mitrākās aizauga ar mežiem. Valsts mežu vairāk ir ezera austrumu pusē (Engures un Pļavu mežniecībās), tie ir pirmkārt priežu meži. Ezera ziemeļrietumu pusē ir jaukts skujkoku mežs, arī bērzs, melnalksnis, apse. Kā fiksēts ezera dabas aizsardzības plānā, starp ezeru un jūru ir daudz pieklājīga vecuma (150 – 225 g) priežu. Jūras piekrastes priežu mežus ieteikts kopt pēc īpaša režīma, saglabājot “atsevišķas kritušās vai nokaltušās priedes, tādējādi radot substrātu koksni noārdošiem kukaiņiem”. T.s. senkrasta kāpā vēl vērojami daži priežu nogabali, kas saglabājušies no laikiem, kad kanāls vēl nebija izrakts un te bija ezera krasts.

Ezeram piegulošajos mežos ir daudz sargājamu putnu – bikšainais apogs, meža balodis, jūras un mazais ērglis, ķīķis, dzērve, ūpis, pelēkā dzilna, baltmugurdzenis, pelēkā dzilna.

Mežsaimnieki ir iekārtojuši atpūtas vietu pie ezera, kopā ar dabas parka speciālistiem tiek domāts par velobraucēju maršruti. Atpūtas vieta ir iekārtota arī pie jūras, tūlīņ aiz Engures, braucot Abrogciema virzienā. Dēļu celiņš iet no šosejas līdz jūrai. Zemgales mežsaimniecības Engures iecirkņa vadītājs Guntis Dišlers, paceļojis pa Zviedriju, saka: “Es paskatījos, kā viņi tur par invalīdiem domā, tur invalīdiem ir daudz vieglāk nokļūt dabā, vietās, kur ar mašīnu nevar piebraukt. Tad es domāju, kāpēc gan mēs te tādus celiņus vismaz pie jūras nevaram uztaisīt, lai var ar invalīdu ratiņiem piebraukt”.

Pirmkārt gan Engures dabas parks ir sakārtots putnu vajadzībām un vēlmēm. Piecdesmit gadu laikā ornitologi te fiksējuši 180 – 190 putnu sugas. Engures ezerā putniem tiek gredzeni ar iegravējumu “Rīga. Latvija”. Gredzeni ļauj noskaidrot, kur tā pīle ir ceļojusi. Viens mednieks kaut kur Francijā pīli nometī un to gredzenu nodot gredzenošanas centram, tad franču ornitologi atsūta uz Latviju ziņu, ka tāda un tāda pīle pie viņiem parādījusies, tad mūsu ornitologi aizsūta frančiem atkal savu informāciju. Gredzenošanas centra vadītājs Juris Kazubiernis stāsta, ka ornitologiem te mazāk interesē, kur viena pīle aizlido ziemot, vairāk – kas te atlido atkal atpakaļ ligzdot. Vai tās pašas mātes? Vai tās ir jaunās pīles? Kas tie vispār par putniem, kuri te parādās? Bet pīļtēviņi var arī Engurē neatgriezties, tie aizlido pārziemot uz tādu smalku teritoriju kā Francija, sapazīstas ar franču pīlēm un galīgi samulsināti un pārņemti paradoksālā kārtā aizlido tām līdzī uz tādu skarbu teritoriju kā Sibīrija. Tā Engures ezers gandrīz pazaudēja cekulpīles, ornitologi palūguši vienu noplukušu pīļumāti no zoodārza, pīļtēviņi tomēr to atzinuši un cekulpīļu populāciju ezerā izdevies atjaunot.

Par putniem interesējusies arī VDK. Kazubiernis stāsta, ka ziņas, ko viņš laidis kolēģiem rietumos, bijušas jāuzrāda minētajai iestādei. “Biedri Kazubierni, – teicis 1. daļas darbinieks, – jūs atkal esat uzrādījis koordinātes. Nevar to darīt, nevar.” Nevar, jo Kazubiernis var izrādīties esam rietumu izlūkdienestu savervēts, un viņš var ierakstīt pīles gredzenā, piemēram, “E562”, kas spiegu šifrā var nozīmēt, ka tajās un tajās koordinātās atrodas sarkanās armijas raķešu bāze.

Engures ezerā putni tiek pētīti kopš 1958. gada, te ir Bioloģijas institūta Ornitoloģiskais pētniecības centrs, tas ir vispārzināms Eiropas ornitologu un putnu aprindās. Pīļu olas vairs cilvēki nelasa (pirmās brīvvalsts laikā tas te bijis nopietns rūpals), bet ornitologs Aivars Mednis stāsta, ka daudzas putnu sugas gājušas mazumā, piemēram, lielie ķīri un pīles, un viena no problēmām ir Amerikas ūdeles, kas izbēgušas no audzētavām un savairojušas savvaļā. Tās izposta ligzdas un tāpat vien plēsoņas azartā nokož putnus. Amerikas ūdeles te tiek ķertas ar lamatām trīs kilometru rādiusā ap ezeru. Vēl viena ķibe – ezers aizaug ar lieliem niedru masīviem, un putniem vairs nav mazo ūdensceļu ligzdošanai. Engures dabas parks ir iegādājies niedru pļaujamo mašīnu, ar kuru gadā tiek izpļauti kādi 50 ha, tiek domāts par biznesu ar niedrēm. Bet ir arī putni, kas savairojas, “zivju gārņi, – saka Aivars Mednis, – te agrāk nebija, nu jau ir pāri simtam, zosis, gulbji ir gājuši vairumā, jūra ērgļi ir ezera apkārtnē”. Putnu pētniecībai ir arī daži parauglaukumi ezeram piegulošajos mežos, ar kādiem simt

būrīšiem, daudz būrīšu savulaik aizvests uz Skrundu, lai pētītu lokatora ietekmi uz putniem.

Kad iegājām Engures dabas parka mājiņā ko apvaicāties, tur tobrīd mācījās jaunie vides gidi un uz tāfeles bija rakstīts, kādai vajadzētu būt ideālai tūristu grupai – ceļotājiem jābūt “dzīvespriecīgiem, spējīgiem uzklaut, spējīgiem mobilizēties, zinātkāriem, draudzīgiem, piemēroti sagatavojušamies attiecīgam maršrutam, skaidrā prātā.” Nu, vajadzētu respektēt gidu uzskatus par ideāliem ceļotājiem. Un, tā būdami, dzīvespriecīgi, spējīgi mobilizēties, draudzīgi un skaidrā prātā, jūs varat pameklēt kadiķu audzi ezera Ķūļciema pusē, no torņiem (viens ir ezera jūras puses krastā, otrs Krievragciemā) pavērot putnus, turpat krastos ganās poļu koniki, highlander un sharole krustojuma govīs. Varat izstaigāt *Orhideju taku*, vēlams jūnijā, kad orhidejas zied. Engures ezera apkārtnē ir orhidejām bagātākā vieta Latvijā, no 32 Latvijā fiksētajām orhideju sugām pie ezera atrodas 22 sugas. Ejot pa taku, var mēģināt ieraudzīt stāvlapu, plankumainās, Baltijas un asinssarkanās dzegužpirkstītes, lēzeļa lipares, mušu ofrīdas, naktsvijoles, tur gar laipas malām var būt arī rūsganās melceres, bezdelīgactiņas, kreimules. Vajadzētu respektēt ne vien gidu vēlējumiem, kādam vajadzētu būt ideālam tūristam, bet arī apstākli, ka dabas parkā ir starptautiskas nozīmes mitrājs, ka te ir Eiropas nozīmes biotopi – kaļķaini zāļu purvi ar dižo aslapi un rūsgano melceri, ka mežos no 1. februāra līdz 14. augustam vispār nedrīkst uzturēties. Jāzina, ka ezerā ar laivām drīkst iebraukt tikai no laivu bāzēm.

Kaltenes mežos ir iesauguši ledāju stumdītie un grūstītie akmeņi. Šīs akmeņu kolonijas tiek sauktas par kalvām. Kaltenes apkārtnē ir Kārdūžkalva, Nablānīškalva, arī Dāriķkalva – tās vidū esot bijusi bezgalīgi dziļa aka. Kad akā iemests akmens, varēts aiziet divas stundas pasēnot, tad mierīgi atnākt un sagaidīt brīdi, kad tas kaut kur zemes dziļēs beidzot nobūks. Iespaidīgākā ir **Velna kalva**, 45. un 59. meža kvartālu krustojumā kādu pusotru km no jūras. Jūs ejat pa mežu un pēkšņi lieli sūnām apauguši akmeņi, un nebeidzas, jūs lecat no akmens uz akmeni un tie nebeidzas. Aina te ir bijusi vēl iespaidīgāka, akmens krāvumu bijuši, teiksim, vienas kārtīgas egles augstumā. Ja kāds ir bijis pie t.s. Valpenes piramīdas, tad var iedomāties to vienas piecas reizes augstāku. Pirmās brīvvalsts laikā kalvas vēl neesot bijušas apaugušas ar mežiem. Aizaugt tās sākušas, kad akmeņi tikuši saskaldīti un izvazāti dažādiem jauncelsmes mērķiem. Velna kalva – šis iespaidīgais krāvums, kuru sarūpējis velns, lai celtu tiltu uz Sāmsalu, izniekots mazāk nozīmīgiem projektiem, sadrumstalots šķembās ceļubūves vajadzībām, bet, piemēram, Bažu purva kalvu akmeņi aizstīvēti līdz Kolkas ragam, kraujot salu Kolkas bācai. Velna kalva šobrīd ir 3 – 6 m augsta, 900 m gara, 35 – 60 m plata, valsts aizsargājama teritorija. Mežsaimniekiem ir iecere šie ierīkot taku, pacirst ārā kokus, lai krāvumi ir labāk redzami.

Kurzemes piekrastē vienmēr būvēti kuģi, kas nozīmē, ka šīm vajadzībām dažādos laikos cirsti Kurzemes meži, īpaši ozoli un mastu priedes. Jau Indriķa hronikā minēts, ka ordeņa bruņinieki 1211. gadā kuršiem atņēmuši 300 kuģus, neskaitot mazos. Indriķa hronikā tie tiek saukti par *piratica*. Englenderi kuģu būvei Baltijā iepirka vismaz 4000 ozolus vēl pirms hercoga Jēkaba. Hercogs Jēkabs savai flotei cirta ozolus ar īpašu sparū un vērienu. Viena burinieka būvei bijuši nepieciešami 2000 ozoli, lai uzbūvētu 4 kuģus, bija jāizcērt kādi 50 ha ozolu mežu. Hercoga Jēkaba flote bija viena no stiprākajām tā laika Eiropā, neadekvāti liela tik mazas valsts saimnieciskajām jaudām. Tomēr, forsēti izcērtot ozolus, masta priedes, hercogs Jēkabs, šķiet, ir pirmais, kas arī centās mežu apsaimniekošanā ieviest kādu kārtību. Ir arī tā, pie hercoga Jēkaba parādījās pirmie latviešu mežziņi. (2)

Ko savas vērienīgās flotes būvniecībai netika izcirtis hercogs Jēkabs, tam piejūras mežos pieķērās Krišjāņa Valdemāra iedvesmotie latviešu kuģubūvētāji. Bija nepieciešami koki *fock*, *grot* un *bezam* mastiem. Valdemārs turklāt pie impērijas ierēdņiem bija panācis, ka valsts mežā kuģubūvei kokus varēja dabūt lētāk. Kurzemes piekrastes ciemos, tāpat kā Vidzemes piekrastē, tika būvēti labākajiem standartiem atbilstoši burinieki, kas bija gana labi, lai kuģotu pāri okeāniem. Mērsragā ir uzbūvēti 22 burukuģi, kuģubūvētavas bijušas, piemēram, arī Melnsilā (agrāk Medsils, jo bijis daudz dravkoku), Ģipkā, Plieņciemā, Lielirbē, Kaltenē, Valgalciemā, Upesgrīvā. Bet visvairāk kuģu Kurzemes piejūras ciemos uzbūvēts Rojā, kuras lielos piejūras mežus sauca par “Sarkano cirķeli”. Tieši kuģubūve veicināja Rojas mazā ciemata attīstību par visnotaļ pārtikušu ļaužu miestu. Laikā no 1862. līdz 1913. gadam Rojā uzbūvēti 115 burukuģi ar pasaulīgiem un galma dāmu cienīgiem vārdiem – *Europa*, *Fortuna*, *Magdalen*, *Hedvig*.

Vairāk zināma ir Ainažu jūrskola, bet kuģotāji mācīti arī Kurzemes zvejnieku ciemos, Rojā, Ģipkā, Mazirbē.

Tagad burinieki Kurzemes piekrastē tiek būvēti vairs tikai Rojā. Tie ir **Laimoņa Veidemaņa burinieki**. Lielākais no tiem ir aizceļojis uz Ameriku, daudzi uz Vāciju, Zviedriju, Somiju, Dāniju. Pagājušā gadā vien uz ārzemēm pārdoti 16 burinieki. Rojā uz Zvejnieku svētkiem ar jahtām ierodoties kādi skandināvi un aizbraucot ar buriniekiem. Galvenais meistars ir Laimonis Veidemanis, bet kuģu taisīšanā

tikusi iesaistīta visa Veidemaņu ģimene, piemēram, Laimoņa kundze šujusi buras. Kuģi ir autentiski, klasiskie burukuģu būves knifi ir izstudēti līdz pēdējam sīkumam, Veidemaņa kuģiem, piemēram, visi tauvu mezgli ir sieti tāpat kā Hercoga Jēkaba un Valdemāra laika buriniekiem. Laimonis Veidemanis ir jūrnieks. Tagad viņam ir 74 gadi, jūrā gājis līdz 72 gadiem. Laimonim Veidemanim Dievs nav devis dzirdi, bet toties ir devis ārkārtīgi smalkas rokas, kas spējīgas savienot un sakārtot vissmalkākās lietas, katrs Laimoņa burinieks īstenībā ir amatniecības meistarsīķis, ārzemnieki viņa burukuģus burtiski izķer.

Vectēvs tos kuģus no bērniības esot taisījis, nu vairs tik daudz netaisot, stāstīja mazmeita Laura, pagalmā pie viena no buriniekiem kūpinot zivis. Vai tad nav kāds zellis apmācīts, kas varētu turpināt tos kuģus taisīt? Nu, neesot tāda. Nav neviena, kam būtu pacietības tik smalkus darbus darīt. Un tiešām vēl pirms diviem gadiem vectēvs gāja jūrā? Jā, un vēl nevarot rimties, bet veselība vairs neļaujot. Turpat mazais ratiņos šūpojas kā buriniekā, varbūt tas arī būšot jūrnieks, saka Laura.

Apmēram no Kaltenes līdz Slīteres nacionālā parka robežai starp šoseju un jūru ir valsts mežu josla. Vissargājamākais punkts šai piekrastes posmā ir 20 m augstā **Pūrciema Baltā kāpa**, kādus piecsimt metrus no jūras. Tie, kas kādās filmās ievērojuši, kā bezgala nokaitināti cilvēki taisa savu ienaidnieku lellītes, dursta tās un dedzina, vai arī paši ar tādām lietām nodarbojušies, lai zina, ka šī sariebšanas metodika jau bija zināma personām, kas pirms kādiem, četriem – pieciem tūkstošiem gadu uzturējās kāpās starp Ģipku un Pūrciemu. 1936. gadā te arheoloģiskos izrakumus veicis Eduards Šturms. 1993. un 1998. gadā – LU Latvijas vēstures institūta speciālisti. Atradumi ir nozīmīgi arī Eiropas kontekstā, nav izslēgts, ka Baltajai kāpai tiks piešķirts nacionālā arheoloģiskā rezervāta statuss. Kāpās tika atrastas lielu ugunskuru paliekas, 12 akmeņu veidojums ar asins krāsā krāsotu olu zem tā, okera pulveris, 5 – 25 cm garas māla figūriņas, sieviešu figūriņas, kas skatās augšup, nu, debesīs drošvien. Dažām sejas nokrāsotas ar okeru, it kā ar asinīm tātad, kāju vietā – plakanas pēdas, turklāt Pūrciema – Ģipkas figūriņām ir galvās tādi kā moderni lakati. Speciālisti ir nonākuši pie secinājuma, ka te varētu būt bijusi pagaidu apmetne, apdzīvota neolīta laikā. Personas, kas te uzturējās, medīja roņus, gatavoja rotas no dzintara un noturēja rituālus – lai panāktu lojālu Visuma attieksmi pret viņiem, lai ietekmētu dabas spēkus. Arī, lai tiktu galā ar svešiniekiem, kas iekārojuši viņu medību vai zvejas teritorijas, piemēram, nolaužot māla figūriņai kāju vai galvu, lai tad tie pretņi arī reiz paliek bez galvas un kājas.

Nemot vērā, ka cilvēkiem ir dzīvespriecīga vēlme skriet un velties lejā pa kāpas baltajām smiltīm, tā tika nemitīgi nobrucināta. Ar Rojas pagasta, ES LIFE projekta *Zaļais novads – 21* un a/s “Latvijas valsts meži” (LVM) līdzekļiem teritorija ir labiekārtota, izveidotas koka laipas, skatlaukumī, atpūtas vietas, tiltiņš pāri Pilsupei, iezogota pati apmetnes vieta. Ģipkā pie jūras ir LVM ierīkota auto stāvvietā.

Šlīteres Zilo kalnu krauja ir senais Baltijas ledus ezera krasts, tagad diezgan neapdzīvots krasts. Kad globālās sasilšanas rezultātā ūdeņi atgriezīsies, daudzie rīdzinieki un citi pilsētnieki (un to ir gandrīz vairāk nekā vietējo dzimtu pārstāvju), kas Kurzemes jūrmalā sapirkuši īpašumus atpūtai vasarās, jādomā, meklēs zemi jaunajā (vecajā) krastā Zilo kalnu kraujā. Bet tagad uz šīs 20 km garās kraujas māju ir maz – Dzirnava, Juši, Celmiņi, Jaunlīdumi, Zeltsili. Arī Šlīteres kadiķu nora, kas atrodas senajā Ledus ezera krastā, kura tik daudzviet literatūrā atzīmēta kā nozīmīga dabas vērtība, nu ir diemžēl iznīkususi. Daudz veselīgāk izskatās Ziemupes kadiķi.

Gar Zilo kalnu krauju iznāk viens labs pārgājiens, par ainavismu, par iespēju pārlūkot dažus kilometrus attālo jūru gan nav domāts. Mēģinot atrast kādu logu, izbraukuši cauri Šlīteres kadiķu norai, iegriezāmieš *Zeltsilos*, mežsarga Dāvidsona mājās. Mežsarga enerģiskā kundze mūs aizveda līdz kraujas malai, kur vienviet pēkšņi pavērās skats uz 7 kilometrus attālo jūru. “Te vēl sešdesmitajos gados viss skats bija vaļā, vēl nebija aizaudzis. – Viņa teica, rādot mums plašo ainavu. – Kad vilniši plūnkā, tad baltu jūrā redz. Kad tie lielie kuģi iet garām, zeme dreb, tad man naktī gulta tā dddddddd iet, es nezinu, varbūt kādas zemūdenes, es nezinu, kas par brīnumiem. Tur tālāk ir tā Dāvida pils, jūs jau zin, rūķīši, Dundagas pils... Šitās mājas bija Landmaņi. Kad tas lielais karš bija, tad tas Landmanis aizlaidās tepat pāri jūrai. Tas vecais Dāvidsons teicis, kur ta viņš skries, bērni te un viss.”

Saimniece pa sāngravu – to viņa sauc par Zeltsilu gravu – noved mūs arī senā Baltijas Ledus ezera dibenā, kur senām fosilijām krakšķot zem kājām, var lavierēt starp aizvēsturisku milzīgu zivju asakām, daudzus metrus gariem mugurkauliem un sakritušiem koku stumbriem. Saimniece, ievērojusi, ka mēs šad tad lienam sakritušajiem stumbriem pa apakšu, teica – “kokiem pa virsu, citādāk visu mūžu būs jālien pa apakšu, pa apakšu vien”. Te senā ezera dibenā un arī augšā kraujā līdz 19. gs. 30. gadiem vēl bijuši t. s. Undžavas mūžameži ar lielu ozolu īpatsvaru. Meži atkal atauguši, vienīgi ozoli ne. Meži šai apkārtnē dažādos laikos cirsti vai visur, bet vienviet – Šlīteres bākas apkārtnē – 1920. gadā

izpētīts, ka meži cirsti nav, un 1921. gadā iedibināts Slīteres dabas piemineklis, tas tagad ir visai plašais **Slīteres nacionālais parks**. Slīteres parks ir gana daudz aprakstīts, tāpēc šoreiz vien jāatgādina, ko tur būtu vērts redzēt. Tā, saprotams, ir **Slīteres bāka**. Pēc informatīvajiem materiāliem, kas aplūkojami bākā, sākotnēji bāka kalpojusi kā tāds apkārtējo mežu ugunsnovērošanas tornis un vienlaicīgi kā orientieris kuģotājiem, bet tikai dienas laikā. Kā klasiska bāka tā sākusi kalpot 1861. gadā. Pastāv leģenda, ka tagadējās bākas vietā stāvējis milzīgs ozols, tik liels, ka kuģotāji to izmantojuši kā orientieri. Ir arī versija, ka bāka uzcelta pēc tam, kad līdz caram nonākusi kuģotāju sūdzība par viltus ugunīm Kurzemes piekrastē, arī Slīteres kraujā kurināti lieli ugunskuri, lai pievilinātu krastam kuģus un tos aplaupītu (pastāv pat vārds “kājgrieži” – laupītāji, lai nebūtu jānopūlas, velkot slīkonim nost zābakus, kājas esot vienkārši nogriezuši). Ierēdņi kraujā tiešām konstatējuši lielu ugunskuru pēdas un pēc ziņojuma caram dots rīkojums celt bāku, tā uzcelta 1850. gadā. Netālu no bākas starp Zeltsiliem un Birzkalniem ir t.s. **Dāvida pils** – atsegums senkrasta sānu gravā, lielākais atsegums Zilo kalnu kraujā. Dāvids ir viens no tiem nekrietneliem, kas Slīteres kraujā kurināja maldugunis un aplaupīja kuģotājus, atsegumā kādreiz bijusi viņa ala, kura aizbursi 19. gs. beigās ar visām salaupītajām bagātībām.

Slīteres parkā ir arī Zartapu grava ar vairākiem atsegumiem, kuros samanītas sen gravētas zīmes, izteiktas pat versijas, ka tie ir rūnu raksti.

Slīteres parka teritorijā ir vērts izstaigāt dabas takas, viena sākas turpat pie Slīteres bākas, tā iet cauri parka sākotnējai teritorijai, senkrasta nogāzes mežiem. Kolkas ragā ir **Priežu taka**, īpatnējas, askētiskas ainavas, kāpas un vecas scenogrāfiskas priedes. Par vīgām un kangariem priekšstatu var dot **Pēterezera dabas taka**. Tiek uzskatīts, ka vīgas un kangari ir izveidojušies senā Ancilus ezera laikā, šie vaļņi un ieplakas stiepjas paralēli jūrai, ja paskatītos no lielākiem augstumiem – kā tāds liels veļasdēlis. Vēl izteiktāka vīgu un kangaru ainavu ir **Bažu purvā**. Tajā netālu no Dūmeles ir arī skatornis, šai apkārtnē 1992. gadā izdega lielas mežu platības, tas esot bijis viens no lielākajiem mežu ugunsgrēkiem Kurzemē, no torņa var pārlūkot, kāda tā zemīte izskatās, kad lieli uguni gājuši pāri.

Pūpolu ciemi. Gadu no gada iet bojā Jūrmalas skaistās pūpolvītoli audzes. Tagad cilvēki visgar Jūrmalai dzīvo gandrīz bez pūpoliem. Visgar Kurzemes un Vidzemes Jūrmalai pūpolvītoli nespēj ataugt – lauzēju ir vairāk. Katrs grib nolauzt un aizvest mājās kādu skaistumu. Bet vai viņš ir stādījis?

– Tad lai iestāda! Pūpolvītols ir stādāms visur, pat tur, kur nekas cits neaug: kāpās, pludmalēs, dīķmalās, sētmalās. Tos stāda ar spraudņiem, rok zemē pūpolvītola mietus vai izraktos grāvīšos liek guļus pūpolvītola zarus, pat izziedējušos – no vāzes. Skaistāko sugu pūpolvītoli saglabājušies tikai sētās, žoga iekšpusē, kur tie ir saimnieka sargāti. Bet arī tur daudzi ir nozāģēti, lai tie neapēnotu burkānus, ķiršus un zemeņu dobes. Nav vairs pūpolu Ragaciema, ceriņu Apšuciema, ceriņu Engurciema, tāpēc mēs stādījām jūrmalā pūpolkārkļus – Ragaciemā, Klapkalnciemā, Ķesterciemā, Engurē skolai nodevām spraudņus un parādījām, kā stādīt. Un apstādīt jūrmalu pie Engures slimnīcas. Ar mums ir divi stipri mežkopji – Staņislavs Saliņš un Miervaldis Bušs. Miervaldis Bušs noformulē savus principus: “Nedrīkst ļaut piegružot savas dvēseles un pakļauties draņķīgās vides ietekmei. Projicēsim savu būtību labo dvēseli apkārtnē. Izkopsim vidi atbilstošu mūsu būtībai. Piespiedīsim homo destructivus atkāpties!” Dižkoku grupa ir pagarinājusi pūpolvītoli audžu līniju, kas stiepjas gar visu Jūrmalu, Jūrmalas pilsētu līdz pat Bigauņciemam.

Vidzemes jūrmalā pūpoli stādīti Ainažos, pie Svētupes un Vitrupe ietekas, pie tēlnieka Bernieka mājām Duntē, kopā ar Salacgrīvas skolniekiem Salacgrīvā. Vienā tādā auksta ziemeļa vēja pavasara talkā piedalījās arī Valsts prezidents Guntis Ulmanis ar visiem saviem pilsētnieciski uzvalciņos ģērbtajiem miesas sargiem, kuri, protams, drausmīgi pārsala.

Braucot cauri Kurzemes zvejnieku ciematiem, ir redzami akurāti augļu dārzi, dažādi stādījumi un puķu dobes, un nemaz neienāk prātā, ka ne vienmēr tā ir bijis. “Par kokiem runājot, visai patīkami atzīmēt skolotāja Bernšteina jaunības atmiņas no tiem laikiem, kad jūrmalnieki kāri lasījuši veco “Balsi” un “Mājas Viesi”. Toreiz Bernšteins gan dzīvojis Košraga Tilmačās pie sava tēvabrāļa, un tur tad stādījuši visādus kokus, sevišķi sudrabvītoli, kas pēc tam izplatījušies pa visu Košragu, pušķodami šo ciemu vēl tagad. Bet par Kolku diemžēl to nevar teikt, jo šie tikai pēdējo gadu meža dienās vietu vietām ceļmalās un ap mājām radies dažs jauns kociņš.(..)” Tā 1937. gadā rakstīja Vilis Veldre savā grāmatā “Dzīve pie jūras”. **Košragā** var meklēt ne tikai sudrabvītoli, bet arī tautas celtniecības un kokamatniecības paraugus, šai aspektā Košrags ir valsts nozīmes aizsargājama teritorija. Košrags ir viens no jaunākajiem Kurzemes piekrastes lībiešu ciematiem, 1680. gadā te bijusi tikai viena sēta Kūkini, 1745. gadā te bijušas trīs sētas, Kūkini, Dīķi, bet lielākā saimniecība Košragā piederējusi Krišjānim Ludvigam, Žoki, 1832. gadā Žokos atvērta šīspuses pirmā jūrskola. No Žokiem, uz to zemes izauga

sētas Filmaņi, Valdamo un Virgo. Kūkini vēlāk, pašas 19. gs. beigās pārdēvēti par Anduļiem. 1826. gadā Košragā jau bijuši 78 iedzīvotāji un 4 lielsaimnieki. Darba te visiem bijis gana, pat Sāmsalas igauņu bezdarbnieki peldējuši uz Košragu piestrādāt. Te, piemēram, ir spārīgi taisītas laivas, kā viens no zināmākajiem laivu biznesa pārstāvjiem jāmin Didriķis Volganskis, viņš ir arī bijis liels lībiešu kultūras kopējs. Šis tāpat vēsturiski ir lībiešu ciems, arī tagad pie vienas no mājām redzējām plīvojam lībiešu karogu. Šo ciemu ir vērts izstaigāt, jo vispār Latvijā starp daudzajiem zvejnieku ciemiem etnogrāfiska elpa, celtniecības un arhitektūras paraugi daudz maz ir saglabāti vienīgi divos ciemos – Košragā un Ķonciemā, kas atrodas starp jūru un Papes ezeru. Savukārt kaimiņciemā Mazirbē ir laivu kapsēta, kad to meklējot prasījām ceļu vietējam meitēnam ar baltu galvu, tas teica “kas ta tur i, tur jau nekā nav”, tomēr laivas izskatās īpatnēji, tajās jau saauguši lielāki un mazāki koki, ja veco laivu te būtu vairāk, nav šaubu, ka režisori viens pēc otra te filmētu asociatīvus, mītiskus kadrus. Mazirbē skolas direktore Liene Ūdriņa tur muzeju ar vēsturiskiem lībiešu un zvejnieku atribūtiem, tur, piemēram, ir īpatnēja parikte garo zvejnieku zābaku novilkšanai. Mazirbē vajag redzēt arī baznīcu un mēra akmeņus, kas ar saviem iekalumiem latīņu mēlē tiek uzlūkoti kā tādi medicīnas vēstures atribūti, 1710 – 1711. gada mēra sērga smagi gāja pāri arī piekrastes ciemiem.

Piejūras zvejnieku ciemi nekad nav dzīvojuši vienīgi ar zvejniecību, tik pat svarīgs priekšnoteikums dzīvei, izdzīvošanai te ir bijis darbs mežā. “Mazirbe atrodas šaursliežu dzelzceļa vistālākajā stūrī uz ziemeļiem. No šejienes uz abām pusēm dzelzceļš liecas atpakaļ – gar jūrmalu uz Ventspili, pa zemes vidu caur mežu mežiem uz Dundagu, Talsiem un Stendi. Šādam dzelzceļa stūrim jo liela nozīme Kolkas raga lielo mežu dēļ. Un mazirbnieki stāsta, ka mežā viņi nopelnot vairāk, nekā viņiem var dot zeme un zveja. Viņi cērt, ved un krauj vagonos. Kad vēl nebijis dzelzceļa, tad krāvuši kokus kuģos, kas te allaž piestājuši pret ciemu (..) Vispirms, kāpēc Mazirbē mazāk sieviešu nekā vīriešu? Atbilde īsa: meža darbu dēļ. Otrkārt, nesaprotami, kā gan zvejniekiem, kur 256 iedzīvotāji, var būt tikai 14 zvejnieku, neskaitot 16 puszvejniekus, kam zveja rūp tikai pašu pavalga dēļ? Un arī šie skaitļi vēl esot par lieliem, jo paši zvejnieki saskaita, ka īstu zvejotāju neesot vairāk par 9. Atkal – citi darbi labāk atmaksājoties, it īpaši meža darbi. (..) Taisni pret ciemu pie pašas jūras ir Kolkas mežniecības malkas krautuve – pitradznieku īstā peļņas vieta. Še atvestie koki gandrīz visi tikai pitradznieku cirsti, vesti un sakrauti. Un, kad jūrā piestāj kuģis, tad ļaudis ar pajūgiem un ar visādām laivām ved malku no krautuves ar zirgiem uz laivām, ar laivām uz kuģiem. Tādā veidā viena motorlaivā pelnī ap 100 latu dienā, vienkārša laiva – 30 līdz 40 latus.” Tā savus vērojumus apraksta Vilis Veldre.

Vislabāk piejūras mežus Kurzemes piekrastē pārlūkot no **Irbenes radioteleskopa**. No šīs instalācijas var arī kaut ko tālāk redzēt un dzirdēt. Piemēram, vērot spirta mākoņus kosmosā, kuros ir vairāk alkohola, nekā zemes okeānos ūdeņū. “Viņi ir tālu un retināti, izstaro specifisku radiostarojumu, tiek mēģināts šo starojumu uztvert, noteikt šo mākoņu dislokāciju. Bet kā man taisnīgi aizrāda vietējie iedzīvotāji – vajag izdomāt, kā šos mākoņus dabūt uz zemes”, tā Ventspils radioastronomijas centra speciālists Juris Žagars. Ar šo teleskopu var pavērot ne vien Kurzemes mežus un kosmiskos spirta mākoņus, bet arī Sauli, tomēr “Saules pētījumiem tas instruments ir daudz par labu, tie ir vairāk tādi tehniski pētījumi, lai fiksētu, ko tas teleskops var un ko nevar”, teica Žagars.

Savdabīgi, ka pat tuvākās apkārtnes iedzīvotāji īsti nezināja, kas ir šī piejūras mežos noslēpotā instalācija, kaut gan jau viduslaikos lībiešu zvejnieki mēģināja tam tuvoties, tomēr nekad nav uztrošinājušies pieiet tam pārāk tuvu, pārāk milzīgs un pārpasaulīgs tas bija viņu acīs. Apkārtnes iedzīvotāji īsti nezināja, kas tas ir par objektu vēl 20. gs. 80. gados. Irbenes radioteleskops bija slepens padomju armijas objekts, kas nodarbojās ar izlūkošanu, iespējams, apkalpoja arī kādas kosmiskās misijas. Tas ir viens no armijas objektiem, ko tā nespēja paņemt līdzī uz Krieviju. Juris Žagars gan stāsta, ka lokators bijis apskādēts – lai nenonāk ienaidnieka rokās. Savukārt Latvijas valsts nejaudā šo jebkuras lielvalsts cienīgo objektu pilnvērtīgi izmantot. Pēc Salaspils atomreaktora slēgšanas, tā ir lielākā zinātniski eksperimentālā iekārta Latvijā. Kā to var izmantot? Juris Žagars: “Tā, protams, ir Eiropas mēroga infrastruktūra. Pēc tehniskajiem parametriem tas ir labākais instruments Ziemeļeiropā, morāla novecošana tam nedraud, vismaz šajā gadsimtā, līdz šai baltai dienai būvē mazāk precīzus teleskopus, ar sliktākiem parametriem, jo cilvēki skaita naudu, bet padomju armija jau naudu neskaitīja. Maksimālā programma būtu iekļauties Eiropas kosmiskajos projektos, jo kosmiskos projektus nacionālā līmenī atļaujas tikai lielvalstis – Krievija, ASV, Ķīna, bet pat Francijas Nacionālā kosmiskā programma ir lielā mērā saķēdēta ar Eiropu, nepieciešama liela intelektuālo un finansiālo resursu programma. Eiropas programmā var iekļauties gan lielie, gan mazie. No zinātniskā viedokļa lokatoru vislietderīgāk būtu izmantot ārpusgalaktiskajā radioastronomijā, jo tas tiešām velk tālu, bet tā ir joma, ar kuru naudiņu pelnīt ir pagrūti. Lietišķajiem kosmiskajiem pētījumiem varbūt tik smalku

antenu nevajadzētu, bet ar to ir vieglāk sākt pelnīt.”

Irbes lokatora šķīvim ir 32 m diametrā, tā konstrukcija ir viegla, kā karakuģiem un zemūdenēm. Kad lodā pa šaurajām lūkām un kāpelē pa kāpnītēm, arī paliek iespaids, ka tu atrodiē kādā karakuģī vai zemūdenē, var uzrāpties līdz milzīgajam šķīvim. Ir iekārtotas istabiņas gadījumiem, kad šeit ierodas kādi zinātnieki pastrādāt. Ir arī otra antena, mazāka, 16 m diametrā, no lielā līdz mazajam lokatoram ved kādus 2 km gara pazemes eja, kur bijuši apslēpti dažādi dārgi kabeļi. Militārā personāla ķieģeļu piecstāves blakus lokatoram tiks nojauktas, LVM tāpat kā citu bijušo armijas bāzu teritorijās tur sastādīs kokus. Savukārt netālajās vietās, pie Irbes upes, kur atradās armijas poligons, kur puīši uz nebēdu traucās ar tankiem, blieža ar garajiem tanku stobriem pa priedītēm, ir noteikts dabas liegums, Ances purvu un mežu liegums.

Turpat lokatora piekāvē – varētu pat būt, ka saulainā laikā tur sniedzas lokatora ēna – atrodas Irbes mežniecība. Saprotais, ka mūsu mežsargus lokatora tuvumā nelaida, kamēr nebija izgājusi armija, 1890. gados celtajā mājā “Vičaki” bija izvietota kara mežniecība. Padomju armijai gan kara mežniecības saimnieciskai darbībai īsti nebija vajadzīgas, drīzāk, lai ieņemtu plašākas teritorijas. Kara mežniecības vismaz piejūrā neko daudz nav cirtušas. “Vičakus” pēc barona fon Bēra rīkojuma uzcēla mežkungam, lai pārvaldītu šīspuses mežus, te gan saimniekots tika maz, labāki meži Bēram bija pie Usmas. Arī pirmās brīvvalsts laikā te mežsargs bijis vācietis. 1994. gadā Mežu dienests “Vičakus” atguva un tur izvietojās Vičaku mežniecība, tagad Irbes mežniecība.

Te ir Ances pagasts, šķiet, neapdzīvotākais Latvijā, vidēji 2 cilvēki uz kvadrātkilometru, nu jau varbūt viens vai 1,5. Kādus 9000 ha lielajā **Ances purvu un mežu liegumā** ir tikai divas mājas, varbūt vairs 1,5 mājas, viena no tām ir tagadējā mežsarga māja ar lībisku vārdu “Kandi”. Toties šai vīgu un kangaru ainavās ir daudz putnu, pārlidotājputni, zosis, gulbji, ir manīti arī melnie stārķi un dzeltenie tārtiņi. Kur kādi meži, tur labprāt riesto rubeņi. Un bites dzīvojas pa oranžbrūniem grīšļiem, pulka bišustropus kāds salicis kā standarta kotedžas rindā, dzērveņu laikā klejo čigānu tabori, apmetas pie kāda no daudzajiem purva ezeriņiem un dienām ilgi lasa ogas. Kādreiz iedrāžas kādi dullie ar džipiem vai kvadrocikliem, bet tiek tramdīti ārā, dabas liegums. Šis Latvijas stūris zinātniski gan ir salīdzinājumā maz pētīts un te var atrasties kādi unikāli ķērpji, retas vaboles un kādas akmens laika apmetnes – viena tāda jau ir nesen atrasta bijušā Irbes tankodroma teritorijā.

Ances lieguma vidū ir **Dižpurvs** jeb lībiski Pempis, šaurs un kādus 10 km garš, apmēram 800 ha liels, atklātu lāmu gandrīz vairs nav, tajā var iebruks pa Dižkangaru. Starp kangariem, kas kā vaļņi stiepjas paralēli jūrai, ir vīgas, kuras kādreiz pļautas sienam, un ainaviski ezeriņi. Viens no tiem, **Garezers**, ir kādus 3 km garš un pa to var peldēt ar laivu kā pa upi. Pie **Bērzesera** pēkšņi ir pamatīgs krusts, nekādu cilvēka klātbūtnes pazīmju, vien pēkšņi krusts. Bērzers jau ir t.s. Bēra stūrī, te pie Bērzesera medību laikā it kā ir nomaitāts barona Bēra pārvaldnieka Rennes dēls, kurš izcēlies ar lielu negantību un liktenīgi sariebis daudziem ļaudīm. Tuvojoties 1905. gada nemieriem, viņš te esot klusām nolīnčots. Kaut kur te ir bijusi Bēru un Osten – Zakenu īpašumu robeža. Vispār Ances liegumā ir kādi desmit ezeriņi, Dūmezers, Počezers, Kalpezers, Garezers, Lukņas, Silkalēju, Puteru ezers, Zigatezers. Ainaviski pievilcīgākais laikam gan ir **Makšķerezers**. Ventirbes iecirkņa mežsaimnieks Zigmunds Kristiņš, vērtējoši pārlūkojot ezera krastu, teica, ka te gan varētu ierīkot labu atpūtas vietu ar galdiem un soliēm, uz ko Irbes mežniecības ekoloģe Dace Sāmīte piebilda – tikai pār manu līķi. Savukārt LVM Ziemeļvidzemes mežsaimnieku ekoloģe Aija Ārgale piebalsoja – pār manu līķi arī. Pie Makšķeresera aug purva mirtes, kas ir Rīgas balzāma galvenā sastāvdaļa. Pieci pumpuri uz šnabja pudeli, mednieki tā mīlot darīt, ātri ievēlās, bet kam nepatīk anīss, tam tāds šnabis negaršos. Kurzemieki purva mirti mēdz saukt par porsī. Bez porsī Ances purvos aug arī Rusova dzegužpīrkstīte un Lēzeļa lipare, kā arī de Golla hiacinte un Magelāna čiekurpāpāde, iespējams, ka pēdējo divu tur nav un nav vispār nekur, bet kāpēc gan lai nebūtu.

Kad esat nonākuši pie Lāžu mājām, kur pāri Irbei iet tilts (pirms tā jābūt brīdinājuma zīmei *Bīstams objekts*), var apsēsties upes malā un gaidīt, kad parādīsies pupuķis, kā teica Dace, “te, pie tilta, dzīvo pupuķis”. Dižpurvs ir izveidojies tāpēc, ka Irbe, netiekot cauri kangariem, ilgi tek paralēli jūrai. Tur, kur Irbe beidzot tiek līdz jūrai, pie Jaunciema, tā ir gana plata, dziļa un ainaviska, bet pati ieteka jūrā ir aizsērējusi. Mežsaimnieki stāstīja, ka upe ir braucama, bet, ja grib tikt ar laivu jūrā, tā jāvelkot aizsērējumam pāri. Vēl viņi stāstīja, ka pie Irbes ietekas jūrā pulcējoties nūdisti, tad puikas lienot vecajā krievu robežsargu tornītī lūrēt ar binokļiem.

Savukārt Rindas krastā, gandrīz tai vietā, kur Rinda satek ar Stendi, tā izveidojot Irbi, stāv **Argemindes pilsdrupas**, arheoloģiski maz pētītas, tiek uzskatīts, ka tā bijusi bīskapa pils, tās iekšējais pagalmis ir bijis lielāks nekā ordeņa pilij Ventspilī. Domājams, ka pils celta pie laba tirdzniecības ceļa, ka pa Irbi un Rindu kuģots. Pils mūri jau sen izvazāti tuvāku un tālāku māju celtniecībai, saglabāties vien tāds stūris cilvēka augumā. Rindas un Stendes satecē ir arī sausas, tīras kadiķu pļavas.

VĒL

Kaņieris. – Ezers LVM pārvaldījumā, laivu bāze. Pilskalna dabas taka, pilskalns atrodams starp Antiņciem un Čaukciem. Taka vienbrīd iet pa Kurzemes hercogistes un Vidzemes robežstīgu. Ķemeru Nacionālā parka teritorija. Lapmežciemā ir *Siliņupes apmetne*, viens no vecākajiem arheologu fiksētajiem apdzīvotajiem punktiem Latvijā (3. – 2. g.t. p.m.ē.) atrastas dzintara, kaula, koka senlietas.

Engures luterāņu baznīca. – Celta 1804. gadā, vismaz piecas reizes pārbūvēta, tas retais gadījums, kad koka baznīca pārbūvē nevis no mūra, bet atkal un atkal no koka. Altāris un kancele no 1835. gada, ērģeles no 1853. gada.

Akmeņi ap Mērsragu. – Mērsragā kādus 50 m no krasta *Velnakmens*, viens no lielākajiem akmeņiem piekrastē. *Svētmeitas akmens*, stāvējis jūras krastā, tagad gan jūra atkāpusies kādus trīs kilometrus un akmens ieaudzis mežos. Akmens ir 6,7 m garš, 4,3 plats, 2,3 augsts, akmenī sēd svētmeita, varbūt Māra, un vērpj, ratiņa rūkoņa dzirdama 12.00 un 24.00. Turpat netālu *Slepkavkalva*, akmens, uz kura var mēģināt sastāties 50 cilvēki. Laupītāji uz tā dalījuši mantu. *Vilkatu (Basu) akmens* Uguņu ciema mežā. Zem akmens dzīvojis vilkatis un pusdienlaikā gājis ēst cilvēkus. Neizpētot, kā var savienoties divu personu mentalitātes un enerģētika, lielākā akmens daļa 1950. gados neapdomīgi noskaldīta Imanta Sudmaļa pieminēklī Rīgā.

Kolkas katoļu bazīca. – Būvēta 1935. gadā, 1999. gadā pārvesta uz Kolku no Grīņu rezervāta. Koks visā savā vienkāršībā un tīrībā.

Ragu kolekcija. – Vaidē mežsargs Edgars Hausmanis savās mājās "Purvziedi" sakārtojis ekspozīcijā mežsarga gaitās savāktos ragus, var apskatīt, ko tik no ragiem nevar dabūt gatavu.

© Imants Ziedonis, Rimants Ziedonis, teksts

© AS "Latvijas Valsts meži"